

ПОЛЬСЬКИЙ ГРОМАДСЬКИЙ РУХ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ІМПЕРСЬКИХ ДЕРЖАВНИХ ПРОЕКТІВ: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

У статті проаналізовано польський громадський рух в Правобережній Україні в умовах імперського державотворення XIX ст. у контексті сучасного наукового дискурсу. З'ясовано ціннісно-світоглядні засади та особливості реалізації Російського імперського проекту в Наддніпрянщині упродовж XIX ст. крізь призму сучасних методологічних прийомів та підходів. Визначено особливості громадської діяльності поляків в умовах суспільно-політичних і соціокультурних трансформацій в регіоні.

Автор дійшов висновку, що інкорпорація Правобережної України до імперських структур супроводжувалася зростаючою гомогенізацією і уніфікацією всього суспільного простору Російської імперії, що унеможливлювало будь-які форми громадянської активності місцевої польської спільноти, спрямовані на збереження власного простору ідентичності.

Ключові слова: громадський рух; імперський проект; ментальне картографування; центр-периферійні зв'язки; соціокультурний простір; модернізація.

Важливим чинником глобальних суспільних трансформацій доби модерну стали громадські рухи. Зростання громадської активності та заангажованості широких суспільних верств у культурну, політичну і державотворчу діяльність зумовило розгортання націєтворення й формування громадянського суспільства. Упродовж XIX ст. Громадськість перетворюється з об'єкта державної політики на активного учасника суспільних процесів, а почасти й ініціатора реформ у різних сферах соціального буття. Громадська діяльність характеризувалася широким спектром ідейних настанов та практичних форм її реалізації, що великою мірою залежало від конкретних історичних обставин.

Визначальним чинником польського громадського руху XIX ст. стала боротьба за відродження знищеної наприкінці XVIII ст. Польської держави. Перебуваючи у складі трьох монархій – Росії, Австрії та Пруссії – поляки були позбавлені легальних можливостей для відстоювання своїх національних прав, уособленням яких стала ідея відродження власної державності. Урядові кола держав, у складі яких опинилися терени колишньої Речі Посполитої, намагалися

реалізувати свої програми державотворення, що неодмінно призводило до конфронтації та запеклої боротьби проти учасників польського визвольного руху.

Дослідження специфіки громадської діяльності поляків в умовах посилення імперського наступу актуалізує проблему з'ясування типологічної сутності конфлікту, визначення головних акторів та особливостей його перебігу упродовж XIX ст. Отже, метою нашої статті є аналіз проблематики польського громадського руху в Правобережній Україні в умовах імперського державотворення XIX ст. як складової наукового дискурсу. Досягненню мети сприятиме розв'язання наступних завдань:

– з'ясування ціннісно-світоглядних засад та особливостей реалізації Російського імперського проекту в Наддніпрянщині упродовж XIX ст. крізь призму сучасних методологічних прийомів та підходів,

– визначення специфіки громадської діяльності поляків в умовах суспільно-політичних і соціокультурних трансформацій в регіоні.

Дослідження проблематики польського громадського руху в історіографічній традиції

нерозривно пов'язано із вивченням особливостей націєтворчих процесів і визвольних змагань поляків упродовж XIX ст. З'ясуванню специфіки громадської діяльності поляків в умовах бездержавного існування присвячено окремі розділи у комплексних дослідженнях з історії Польщі Н. Дейвіса, Г. Дильонгової, М. Тимовського, Я. Кеневича й Є. Хольцера, Л. Зашкільняка і М. Крикуна та ін. [8; 9; 11; 20]. Наукову цінність цих праць представляють порівняльні характеристики становища польської спільноти під владою трьох монархів – російського, австрійського і пруського, а також концептуальні узагальнення щодо чинників розгортання визвольної боротьби від поділів Речі Посполитої і до відновлення Польської держави в умовах Першої світової війни.

П. Вандич досліджував польське націєтворення в контексті загального поступу Центрально-Східної Європи, визначивши його специфіку порівняно з аналогічними процесами у інших «бездержавних» народів регіону [5].

Важливу роль для розуміння ціннісно-світоглядних засад польської боротьби в зазначений період мають дослідження А. Валіцького, який проаналізував процеси модерного націєтворення, охарактеризував ментальні особливості формування польської нації [4].

Чільне місце в дослідженні проблематики польського громадського руху в умовах імперського державотворення XIX ст. належить роботам Д. Бовуа, Р. Шпорлюка, А. Каппелера, А. Міллера [2; 13; 15; 22]. Висновки, яких доходять науковці, мають концептуальний характер, розширюють межі наукового дискурсу і є результатом застосування міждисциплінарних підходів, а також нових методологічних підходів до аналізу зазначеної проблематики. Зокрема, саме в цих дослідженнях вперше розглянуто історичний поступ Наддніпрянщини під владою Романових крізь призму «центр-периферійної» комунікації, проаналізовано роль ментального картографування у формуванні модерної національної свідомості, з'ясовано вплив модернізації на етносоціальні, суспільно-політичні й етнокультурні трансформації в регіоні.

Вагоме місце в дослідженні проблем генезису польського громадського руху в

українських теренах належить вітчизняним науковцям. Серед них виокремлюються роботи, присвячені окремим аспектам власне громадської діяльності представників місцевої польської спільноти (просвітництво і благодійність, конспіративні і політичні організації, наукові, спортивні та культурницькі угруповання тощо) [1; 3; 12; 16; 18], а також наукові праці, автори яких розглядають зазначену проблематику крізь призму урядової політики у національній, етносоціальній та державотворчій сферах [6; 7; 17; 21; 23].

Необхідно зазначити, що існували досить великі регіональні відмінності у становищі польської спільноти в Галичині та в Наддніпрянській Україні, зумовлені, перш за все, різним баченням свого імперського простору у Відні і Санкт-Петербурзі. Якщо імперія Габсбургів упродовж XIX ст. Трансформувалася в напрямку поліетнічної держави із регіональними центрами з правами широкої автономії, то російський імперський проект передбачав посилення націоналізації, уніфікації та централізації з метою зміцнення самодержавства як стрижня державної моделі.

Важливою складовою реалізації імперських проектів модерної доби стало ментальне картографування (*mental-mapping*), тобто спосіб мислення власного соціально-історичного простору. Від самих поділів Речі Посполитої терени Правобережної України сприймалися російським істеблїшментом і навіть частиною російських лібералів як території, історично пов'язані з Росією, її невід'ємна складова, що підважувало імперські претензії на заангажованість у європейській справі [22, с. 349].

Російський науковець А. Міллер, досліджуючи модерні процеси російського націєта державотворення, дійшов висновку, що російський імперський націоналістичний проект передбачав «привласнення» частини імперського простору як власне «російської національної території». Цей процес привласнення був розтягнений у часі й мав еластичний характер, що пояснювалося відсутністю чітких критеріїв визначення «русскості» та меж для освоєння власних «національних територій».

Дослідник наголошує: «Кажучи про націоналістичне привласнення простору, я

маю на увазі символічну, уявну географію. Йдеться про складний комплекс дискурсивних практик, що включав у себе ідеологічне обґрунтування, символічне, топонімічне, художнє освоєння певного простору таким чином, щоб суспільна свідомість осмислювала цей простір як частину саме «своєї», «національної» території» [15, с. 156].

Важливим висновком науковця, на наш погляд, є думка про те, що «методи визначення та освоєння того чи іншого простору як «національної території», набори експлуатованих у цьому дискурсі аргументів та образів суттєво різнилися залежно від ситуації і характеру викликів, з якими стикався російський націоналізм на різних імперських країнах» [15, с. 158].

Інтелектуальний доробок А. Міллера був узагальнений у дослідженнях нашої співвітчизниці В. Венгерської. На думку дослідниці, «кордони, які окреслювали уявну національну територію, стали одним із принципових маркерів формування національного проекту» [6]. Вона зауважує, що Російський імперський простір, який вибудовується з кінця XVIII ст., вимагав історичної легітимізації та вписування у відповідне історичне поле [6].

У своєму дослідженні В. Венгерська здійснила ґрунтовний аналіз механізмів застосування *mental-mapping* у формуванні власного історичного простору російським істеблїшментом і інтелектуальними колами. Вона довела, що вибудований конструкт «великої руської нації», що сягала корінням в Київську Русь та включала в себе великоросів, малоросів, білоросів, а також червоноросів (мешканців Червоної Русі – території східної Галичини)» сприяв історичній легітимізації модерного імперського проекту [6].

Разом з тим, більшість дослідників сьогодні погоджуються з концепцією Р. Шпорлюка про конфронтаційний характер процесів націєтворення в Наддніпрянщині в модерну добу. Це протистояння між різними національними проектами (російським, польським, згодом українським) мало вирішальний вплив на урядову політику в регіоні, визначало напрямки її еволюції упродовж XIX ст.

Важливою методологічною засадою дослідження і розуміння імперських державо-

творчих процесів виступає концепт «центр-периферійних» комунікації. Теоретичним обґрунтуванням зазначеного концепту виступає дослідження Т. Зарицького [10]. Автор узагальнив результати наукового дискурсу і дійшов висновку, що в умовах модернізації «уніфіковані суспільства в ідеалі були покликані продукувати однорідний простір, де місцеві або регіональні відмінності втрачали своє значення. Спільнота минулого мешкала зі своїми звичаями, традиціями та ієрархіями в певному місці. Внаслідок процесу модернізації її заступало «сучасне» безособове, контрактне суспільство, відірване від простору в сенсі його значення для статусу, соціальних ролей, ідентичності чи можливостей соціальної вертикальної мобільності» [10, с. 83].

Науковець стверджує, що для модерних національних держав «підрив суспільними науками значення простору фізичного був частиною легітимізації процесу уніфікації суспільного простору. Тому ми можемо говорити про націоналізм як про понад чи антипросторову ідеологію» [10, с. 83].

Т. Зарицький обґрунтовує думку, що в умовах модернізації національна держава, яка прагне гомогенізації державного і суспільного простору, формує новий порядок взаємозв'язків між центром і рештою територій – «центр-периферійний», де «уніфікований простір (зазвичай розташований навколо властивого центру та відповідних осередків нижчого рангу) поступово охопив увесь терен держави, суттєво обмеживши периферійні райони, які чинять той чи інший опір процесам уніфікації. Такі периферії залишалися островами, де ще функціонувала територіальна логіка, а місця залишалися назначеними власною специфікою, унікальною історією та неповторним колоритом» [10, с. 84].

Модернізація держави передбачає стандартизацію державної мови, підпорядкування Церкви і встановлення контролю над засобами масової інформації, що неодмінно призводить до конфлікту з представниками периферії. І якщо «для модерної держави сфера культури та релігії має значною мірою інструментальний характер», для «периферійних регіонів культура та релігія зазвичай є ключовими соціальними ресурсами» [10, с. 90].

Важливим моментом концепції Т. Зарицького є висновок про специфіку прикордонних територій, або «суміжних периферій», тобто теренів перетинання впливів кількох центральних осередків, які конкурують між собою. На думку дослідника, «суміжні периферії, як правило, мають сильнішу економіку, ніж внутрішні периферії, вони часто ближчі до центральних осередків, а вибір між ними дозволяє їм мати відносну автономію, навіть за умов дуже обмежених власних ресурсів» [10, с. 91].

Аналіз суспільних процесів на теренах Правобережної України упродовж XIX ст. сприяє розумінню теоретичних висновків польського дослідника. Від самого початку включення регіону до складу Російської імперії урядова політика щодо західних окраїн зазнала суттєвої еволюції. Вагомими чинниками цих трансформацій стали процеси націоналізації російського суспільства і спроби вибудувати власну національну державність, що, у свою чергу, посилювало прагнення гомогенізувати імперський простір.

Перші прояви уніфікації спостерігаються після Листопадового повстання 1830–1831 рр., коли було знищено такі осередки польськості в регіоні як Кременецький лицей, польські школи та католицькі монастирі, 1839 р. ліквідовано греко-католицьку церкву, проведено декласацію дрібної та безземельної шляхти [11, с. 319]. Кульмінації цей процес набирає після поразки Січневого повстання 1863–1864 рр. Отже, погоджуючись з концепцією Т. Зарицького, можемо зробити висновок, що процеси модерної уніфікації в регіоні мали типовий характер і відповідали головним завданням реалізації російського національно-імперського проекту.

Слушним, на нашу думку, є і застосування до аналізу становища польської спільноти Правобережжя концепту «суміжної периферії». Від самого початку інтеграції цих теренів до складу імперського організму місцева польська людність зберігала тісні контакти з поляками як Королівства Польського, так і Галичини, що перебувала під владою Габсбургів. Отже, йдеться про щонайменше три центральних осередки – Санкт-Петербург, Варшаву і Відень, на які могли орієнтуватися поляки українських теренів. Широка автономія, надана

Королівству Польському на початку його існування, і туманні висловлювання імператора Олександра I щодо лібералізації російської політики створювали ілюзорні сподівання у наддніпрянських поляків на перспективи приєднання українських теренів до новоствореного державного утворення [14, с. 154].

Утім, ці сподівання суперечили імперським державним інтересам. Остаточне «прозріння» відбулося після поразки Листопадового повстання і російського наступу на етнокультурні та соціо-економічні права місцевої польської громади.

З початком конституційних реформ в імперії Габсбургів і розширенням прав поляків у Галичині центр суспільного життя переміщується до Львова і Кракова. Зростання напруженості у стосунках між Санкт-Петербургом і Віднем через «балканське питання», а також «привласнення» в ролі «русской национальной территории» Східної Галичини та Угорської Русі (у контексті *mental-mapping* імперського простору) [15, с. 162] створювали передумови для компромісу з австрійською владою, а отже формували новий центр тяжіння, на який могли розраховувати поляки Правобережної України.

Поляки, які мешкали в українських теренах, упродовж всього періоду залишалися частиною польського соціокультурного простору, що зумовлювалося специфікою «території пограниччя». Поляки Правобережжя зберегли власні суспільні інститути та простір культурного обміну. Існування цього простору дозволяло чинити опір імперській русифікації, поширювати націоналістичні ідеї та зміцнювати польську національну ідентичність у регіоні. З часом воно сприяло засвоєнню позитивістських ідей «органічної праці» у другій половині XIX ст.

Варто зазначити, що специфіка громадської діяльності поляків у контексті суспільно-політичних і соціокультурних трансформацій у регіоні у зазначений період великою мірою зумовлювалася державною політикою. Прагнення гомогенізувати імперський простір практично не залишало полякам місця для реалізації власних національно-державних та етнокультурних проектів. Будь-які спроби польської спільноти зберегти власний простір ідентичності

викликали опір офіційної влади, яка часто заручалася підтримкою російської громадськості. Будь-яка спроба відокремлення «исконно русских» українських теренів від імперського організму суворо засуджувалася на рівні суспільного дискурсу й жорстко каралася з боку влади: «... одночасно із спротивом польським національним вимогам у середовищі російської громадськості відбувалося «формування» ідей російської нації та російських національних інтересів» [12, с. 57].

Поразка польського Січневого повстання 1863 р. остаточно зруйнувала сподівання польської меншини Правобережної України на визнання своїх національних прав з боку Санкт-Петербурга, який відкинув будь-які ліберальні загравання з поляками. Згідно з циркулярами Міністерства народної освіти наявні в західних губерніях імперії польські школи підлягали закриттю. Як наслідок – на Правобережжі України було ліквідовано всі католицькі парафіяльні школи. Учням-полякам заборонялося розмовляти польською мовою у школах. Державне законодавство жорстко регламентувало освітню справу, істотно звужуючи можливості задоволення релігійних, культурних запитів поляків Правобережної України.

Відмова від конспіративної та повстанської діяльності як основних форм національно-визвольних змагань означала суттєву ідейно-організаційну еволюцію польської громадсько-суспільної діяльності. Популяризація позитивістської «органічної праці» передбачала зосередження на просвітницькій та господарській діяльності, вихованні етнічних поляків у національному дусі. Активізація суспільної та економічної діяльності розглядалися як вагомий чинник модернізації суспільства і передумова відновлення польської державності [5, с. 230].

Утім, у Наддніпрянщині завдяки зусиллям імперської влади існувало чимало перешкод навіть для такої обмеженої діяльності. Зміцнення самодержавства унеможливило будь-які форми громадянської активності, що суперечили офіційній політиці Санкт-Петербурга. Діяльність нечисленних товариств і осередків, створюваних поляками, перебувала під пильним контролем поліцейсько-бюрократичних структур. За таких обставин

культурно-просвітницька діяльність поляків Правобережної України перетворилася на єдиний канал трансляції національних інтересів і прагнень. Метою польського культурницького руху цієї доби проголошувалося поліпшення загального добробуту населення, фундація і меценатський патронаж навчальних закладів. Розбудовується мережа таємних пансіонів для польських дівчат, у яких викладали польську, російську, французьку і німецьку мови, музику, малюнок, рукоділля, Закон Божий. Формується «певний стандарт жіночої освіти – «добра пані» та берегиня польськості» [16].

Економічна слабкість, зумовлена як відсталістю імперської господарської системи в цілому, так і зосередженням польського капіталу переважно в аграрному секторі із збереженням великого землеволодіння в умовах розвитку капіталістичних відносин, спричинила однобічність реалізації політики «органічної праці» в Наддніпрянщині й організаційну слабкість польського громадського руху в регіоні.

З іншого боку, активізація культурницької діяльності сприяла розвитку польської літератури, мистецтва, театру, становленню польської історичної науки тощо. Поширення основних принципів філософії позитивізму починаючи з 1860-х років ставило на порядок денний об'єктивне відображення дійсності «в минулому і сучасності» шляхом вдосконалення джерельної бази, фактичного матеріалу наукових та літературних праць, критики вад суспільства «з метою подальшої перебудови (еволюції) світу» [1, с. 336].

Реалізація цих основоположних принципів позитивізму сприяла формуванню нових наукових шкіл – львівської, краківської, варшавської, а також започаткувало генезис історичного краєзнавства. Одним із центрів історико-краєзнавчих досліджень у другій половині XIX ст. став Київ, який залишався, незважаючи на посилення русифікаторської політики, найбільшим в українських теренах осередком польського інтелектуального життя. Саме тут оформилася польська історико-краєзнавча школа, представники якої (Л. Совінський, А. Марцинківський, І. Трусевиц, А. Подбереський, М. Дубецький та ін.) досліджували історичне минуле українських земель, особливості їхнього регіонального розвитку [1, с. 241].

Отже, можемо зробити висновок, що студіювання проблематики польських громадських рухів у Правобережній Україні в умовах імперського державотворення XIX ст., незважаючи на певний масив наукових праць, недостатньо представлене у вітчизняному науковому дискурсі. Поза увагою науковців залишилися ціннісно-світоглядні засади діяльності учасників громадських рухів, специфіка їх трансформації у модерну добу, чинники еволюції ідейних настанов та організаційних форм громадської активності.

Застосування нових методологічних прийомів, зокрема ментального картографування, центр-периферійного підходу, міждисциплінарних методів тощо сприятиме комплексному дослідженню громадської діяльності в умовах імперського державотворення модерного типу.

Маємо наголосити, що специфічною рисою розбудови Російського державницького проекту упродовж XIX ст. була зростаюча гомогенізація і уніфікація всього суспільного простору імперії, що повністю відповідало завданням модернізації як вимоги часу. З іншого боку, розширення імперського простору, в тому числі й ментальне, зумовлювало конфлікт з іноетнічним населенням регіонів,

що намагалося реалізувати власні програми націєтворення. І чим вищим був рівень національної самоідентифікації неросійських мешканців імперії, тим непримиримішим був конфлікт із центральною та регіональною владою, яка прагнула впровадити націоналістичну модель управління державою.

Інкorporація Правобережної України до імперського соціуму передбачала знищення залишків правової і соціокультурної традиції колишньої Речі Посполитої. Відповідно, будь які спроби місцевої польської спільноти зберегти ці традиції, в тому числі й через діяльність громадських осередків, наражалися на систему імперських заборон. Отже, польська людність регіону мала дуже обмежені можливості для реалізації власних соціокультурних потреб, що спонукало її до конспіративної та повстанської діяльності.

З часом, поширення ідей позитивізму та реалізація програми «органічної праці» зумовили активізацію культурно-просвітницької, соціально-економічної, благодійницької та наукової діяльності польських патріотів і сприяли формуванню нових ціннісно-світоглядних засад громадських рухів кінця XIX – початку XX ст.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Баженова С. Від романтизму до реалізму. «Українська школа» в польській літературі 20–90-х років XIX ст.: етапи діяльності, історія України в творчості її представників : [монографія] / Стефанія Баженова. – Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О. В., 2009. – 400 с.
2. Бовуа Д. Гордиев узел Российской империи: Власть, шляхта и народ на Правобережной Украине (1793–1914) / Даниэль Бовуа. Автор. пер. с франц. М. Крисань. – М. : Новое литературное обозрение, 2011. – 1008 с.: ил.
3. Буравський О. Громадська діяльність польської інтелігенції Волині, її внесок в українську і європейську науку у другій половині XIX – на початку XX ст.: Електронний ресурс / Олександр Буравський. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/3602/1/Buravskiy.pdf>.
4. Валіцький А. Три патріотизми / Анджей Валіцький; пер. з польськ. В. Гломозди // Націоналізм: Антологія / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К. : Смолоскип, 2000. – С. 724–767.
5. Вандич П. Ціна свободи. Історія Центрально-Східної Європи від Середньовіччя до сьогодення / Пьотр Вандич; Пер. з англ. С. Грачової. – К. : Критика, 2004. – 463 с.
6. Венгерська В. «Українські проекти» та націєтворення в імперіях Романових та Габсбургів: ідеї, концепції, практики (кінець XVIII–початок XX століття); дис. ... доктора історичних наук / Вікторія Олександрівна Венгерська; Інститут історії України НАН України. – К., 2013. – 515 с.
7. Гудь Б. В. Загибель Аркадії: етносоціальні аспекти українсько-польських конфліктів XIX – першої половини XX ст. : [монографія] / Б. В. Гудь. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2006. – 447 с.
8. Дейвіс Н. Боже ігрище: історія Польщі / Норман Дейвіс; пер. з англ. П. Тарашук. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2008. – 1080 с.: іл.
9. Дильонгова Г. Історія Польщі 1795–1990 / Ганна Дильонгова ; пер. з польсь. М. Кірсенка. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 239 с.
10. Зарицький Т. Парадигма прикордоння і центр-периферійні підходи / Томаш Зарицький // Україна Модерна. Число 18. Пограниччя – окраїни – периферії. – К. : Критика, 2011. – С. 79–99.

11. Зашкільняк Л. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів / Леонід Опанасович Зашкільняк, Микола Григорович Крикун. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. – 752 с. + 8 кол. мап.
12. Земський Ю. С. Польська, Російська та українська еліта в змаганнях за Правобережну Україну середини XIX ст. : [монографія] / Ю. С. Земський. – Хмельницький : Б.в., 2011. – 350 с., іл.
13. Каппелер А. Росія як поліетнічна імперія: Виникнення. Історія. Розпад : [монографія] / Андреас Каппелер. Пер. з нім. Х. Назаркевич, наук. ред. М. Крикун. – Львів : Вид-во УКУ, 2005. – XII+360 с., 11 карт.
14. Ляйч В. Російсько-польська конфронтація / Вальтер Ляйч // Російський імперіалізм / Упоряд. Т. Гунчак. Пер. з англ. Тараса Цимбала. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2010. – 395 с. – С. 124–155.
15. Миллер А. Империя Романовых и национализм: Эссе по методологии исторического исследования / Алексей Миллер. – М. : Новое литературное обозрение, 2008. – 248 с.
16. Ніколаєнко О. О. Польська пансіонна жіноча освіта на Правобережжі наприкінці XIX ст. [Електронний ресурс] / Режим доступу : https://keui.files.wordpress.com/2013/12/24_nikolaenko.pdf.
17. Поліщук Ю. Національні меншини Правобережжя України у контексті етнічної політики Російської імперії (кінець XVIII – початок XX ст.) : [монографія] : [Електронний ресурс] / Ю. Поліщук. – Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. – 432 с. – Режим доступу : http://www.ipiend.gov.ua/img/monograph/file/naz_menshyny_site_154.pdf.
18. Сінкевич Є.Г. Краківська історична школа в польській історіографії : [монографія] / Є. Г. Сінкевич. – Миколаїв : Вид-во Чорноморського державного університету ім. Петра Могили, 2010. – 332 с.
19. Снайдер Т. Перетворення націй. Польща, Україна, Литва, Білорусь 1569–1999 / Тімоті Снайдер. Пер. з англ. А. Котенка, О. Надтоки. – К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2012. – 464 с.
20. Тымовский М. История Польши / Михал Тымовский, Ян Кеневич, Ежи Хольцер. Пер. с польск. – М. : Изд-во «Весь Мир», 2004. – 544 с.: ил.
21. Шандра В.С. Генерал-губернаторства в Україні: XIX – початок XX століття: [монографія] / Валентина Шандра. – К. : НАН України. Ін-т історії України, 2005. – 427 с.
22. Шпорлюк Р. Формування модерних націй: Україна – Росія – Польща / Роман Шпорлюк. Пер. з англ. Г. Касьянова, М. Климчука, М. Рябчука, Я. Стріхи, Д. Матіяш, Х. Чушаак. – К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2013. – 552 с.
23. Щербак Н. О. Національне питання в політиці царизму у Правобережній Україні (кінець XVIII – початок XX ст.) : [монографія] / Н. О. Щербак. – К. : ПЦ «Ризографіка», 2005. – 615 с.

Н. Громакова, НУДПСУ, г. Ірпень, Україна

ПОЛЬСКОЕ ОБЩЕСТВЕННОЕ ДВИЖЕНИЕ В КОНТЕКСТЕ РЕАЛИЗАЦИИ ИМПЕРСКИХ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ПРОЕКТОВ: К ПОСТАНОВКЕ ПРОБЛЕМЫ

В статье в контексте современного научного дискурса анализируется польское общественное движение в Правобережной Украине в условиях формирования имперской государственности XIX в. С помощью современных методологических приемов и подходов рассматриваются ценностно-мировоззренческие основы и особенности реализации Российского имперского проекта в Приднепровье в течение XIX в. В работе проанализированы особенности общественной деятельности поляков в условиях общественно-политических и социокультурных трансформаций в регионе.

Автор пришел к выводу, что инкорпорация Правобережной Украины в имперские структуры сопровождалась растущей гомогенизацией и унификацией всего общественного пространства Российской империи, что делало невозможным любые формы гражданской активности местного польского населения, направленные на сохранение собственного пространства идентичности.

Ключевые слова: общественное движение; имперский проект; ментальное картографирование; центр-периферийные связи; социокультурное пространство; модернизация.

Gromakova N., Irpen, Ukraine

THE POLISH SOCIAL MOVEMENT IN THE CONTEXT OF IMPERIAL GOVERNMENT PROJECTS: THE PROBLEM OF DEFINITION

The article is devoted to studying problems of the Polish social movement in the Right-Bank Ukraine in terms of imperial state-building during the XIXth century in the context of modern scientific discourse. It is found values and philosophical principles and the peculiarities of the Russian imperial project in the Right-Bank Ukraine during the nineteenth century.

The author analyzed the possibilities of the using the methodological techniques of the mental mapping, center-peripheral communication and interdisciplinary approaches to the research of the Polish social movement's problems in the Russian imperial state-building conditions.

The specific feature of Russian statehood's project during the nineteenth century was the growing homogenization and unification of empire's social space that is fully consistent with the task of modernization as the demands of time.

On the other hand, the expansion of imperial space, including mental, led to conflict with alien ethnic population of the regions that tried to implement their own programs nation-building. The growth of national consciousness of Poles led to tough resistance from the authorities and ultimately to open conflict with the central and regional administrations, which sought to introduce nationalist model of governance.

The incorporation of the Right-Bank Ukraine to the imperial society included the destruction of the remnants of socio-cultural and legal traditions of the former «Rzeczpospolita». Accordingly, any attempt of the local Polish community to preserve these traditions, including the different forms of public activities was exposed to the system of imperial prohibitions. Consequently, the Poles of the region had very limited opportunities to realize their social and cultural needs. The author came to the conclusion, that these restrictions have prompted them to the conspiratorial and insurgent activity.

The spreading of positivistic ideas and implementation of the program «organic work» during the second-half of the XIXth century led to the intensification of cultural, socio-economic, scientific and charitable activity of the Polish patriots and contributed to the formation of new values and philosophical principles of social movements of the late XIX – early XX century.

Key words: *the social movement; the imperial project; a mental mapping; center-peripheral relations; the socio-cultural space; the modernization.*

Рецензенти: *д-р. іст. наук, професор Сінкевич Є. Г.
канд. іст. наук, ад'юнкт Стемпень Станіслав.*

© Громакова Н. Ю., 2016

Дата надходження статті до редколегії 24.01.2016